

SEPTEMBER 2018
JAARGANG 15
NUMMER

3

Alles over Israël

Tov!

Tov is een uitgave van Christenen voor Israël

CLUB
MAGAZINE

- De sabbat als trouwring
- Maak je eigen sabbatsbrood

THEMA

De
sabbat

Dit vind je in
DEZE TOV!

DE SABBAT

Dit is het
thema

- 4 *Nu in Israël*
Nieuws, feiten en weetjes
- 6 *Thema*
De sabbat
- 8 *Challe: gevlochten brood
voor de sabbat*
- 10 *Sabbatsrecept*
Challe
- 12 *Verhaal*
De urome koe
- 13 *De sabbat als een trouwring*
- 14 *Hoe vieren orthodoxe
en liberale joden de sabbat?*
- 16 *Puzzel*

Shalom!

In deze Tou! gaan jullie lezen over de rustdag van de joden, de sabbat. Veel mensen denken vooral aan joden die weinig mogen op sabbat. Maar dat de rustdag ook een dag van plezier is, van veel lekker eten en eigenlijk ook een voorproefje is van de eeuwigheid, dat weten weinig mensen. De rustdag is al ingesteld tijdens de scheppingsorde, toen de Heere God op de zevende dag rustte van Zijn werk.

Wat is precies de betekenis van de sabbat en op welke manier wordt de rustdag gehouden? In deze Tou! gaan jullie hier meer over ontdekken. Ook gaan jullie lezen over het speciale sabbatsbrood dat wordt gegeten: de challe. Ook dit brood heeft weer een speciale betekenis.

Een hele interessante Tou!, ik wens jullie heel veel leesplezier!

Wendy

Concept en realisatie: BladenMakers

WINNAAR PUZZEL

Hallo Touclub.
Ik ben David en ik ben 9 jaar
Het antwoord op de puzzel
is mazzeltou. En ik vind de
touclub heel leuk.

Groeten van
DAVID LEIJEN

Beste David,
Wat knap, je hebt de
puzzel goed opgelost! Het
juiste antwoord is inderdaad
mazzeltou. Dit betekent zoiets als
gefeliciteerd. Dus, mazzeltou en
veel plezier met je prijs!

Groetjes *Wendy*

Stripboek Tel Israel

Heb jij 'm al,
het toffe nieuwe
stripboek Tel Israel?
Tel Israel gaat over vier
leerlingen die op reis mogen
naar Israël. Daar ontdekken
ze allemaal interessante
verhalen over de mensen
van Israël. Wil jij ook mee op
ontdekkingstocht? Bestel 'Tel
Israel' op www.touclub.nl!

SPAAR VOOR GEHANDICAPTE KINDEREN IN ISRAËL

Het is het hele jaar feest bij Tou! Israël is jarig
en wordt zeventig jaar. Daarom sparen we een
mooi cadeau bij elkaar: geld voor Aleh. Aleh is een
organisatie die zwaar gehandicapte kinderen helpt. Doe
je ook mee?

Verzamel statiegeldflessen, verkoop spullen op een
kleedjesmarkt of ga klusjes doen voor de buurvrouw.
Door te sparen voor Aleh spaar je voor jezelf een
persoonlijke slinger! Voor elke tien euro die je
spaart, krijg je een vlaggetje. Kies zelf welke
letter erop komt. Kijk op
www.touclub.nl/actou
voor alle informatie
over de actie!

Hallo Wendy,
Ik vind de Tou! heel
leuk! Kan de Tou!
vaker komen?

Groetjes
SARA VAN DIJK

Hoi Sara,
Wat fijn om te horen dat je
de Tou! zo leuk vindt! De Tou! komt
nu nog vier keer per jaar uit, maar wie
weet wordt dat wel vaker. We zullen jullie
op de hoogte houden!

Groetjes *Wendy*

Joodse kalender

11 SEPTEMBER:
ROSH HASHANA
Joods Nieuwjaar

19 SEPTEMBER:
JOM KIPPOER
Grote Verzoendag

25 SEPTEMBER:
SOEKOT
Loofhuttenfeest

2 OKTOBER:
SIMCHAT THORA
Ureugde van de Wet

16 OKTOBER:
JOM HAALIYAH
Dag van de Alija
(terugkeer van het
Joodse volk naar het
land Israël)

NU in Israël

Nieuws, feiten
en weetjes

Go girls!

In Israël proberen ze meisjes aan te moedigen om in de techniek te gaan werken. Werken in de techniek, wat is dat eigenlijk? Dat kunnen heel veel verschillende soorten banen zijn, zoals werken in de luchtvaartindustrie. Vaak werken jongens daar. Maar eigenlijk kunnen meisjes dat ook heel goed!

Op Instagram vonden 13 van jullie dit plaatje leuk! De Tou!Club ook volgen op Instagram? Zoek @jijbenttov. En natuurlijk zijn we ook te vinden op Facebook!

MOLLEN HELPEN ARCHEOLOGEN

Archeologen hopen in de grond iets waardevols van vroeger te vinden. Maar hoe weet je nou waar je zoeken moet?

Er kan eigenlijk overal wel iets liggen in de grond. Maar waar, dat weet je niet. Je zou dus meter voor meter de grond moeten omspitten om te ontdekken of er iets ligt. Dat is een klus die heel veel tijd kost! Kan dat ook sneller? Twee Israëlische onderzoekers denken van wel. Ze hebben een makkelijke oplossing bedacht voor dit probleem: molshopen. Mollen spitten de aarde om en in de molshopen kun je zien of er potscherpen of andere interessante aanwijzingen te vinden zijn. Zo ja, dan weet je waar je graven moet!

GEEN VUUR MAAR SNOEPJES!

Misschien heb je het de afgelopen tijd wel in het nieuws gezien: protestanten uit Gaza die ballonnen en vliegtuigen met brandbaar materiaal over de grens naar Israël lieten vliegen. Wanneer die vliegtuigen of ballonnen de grond raken, ontstaat er brand. Zo is er al heel veel Israëlische grond verbrand.

In de kibboets Nir Am besloten de inwoners op een vreedzame manier te reageren. Kinderen en volwassenen lieten vele ballonnen op om naar de Gazastreek te laten vliegen. Maar niet gewone ballonnen, nee. Ballonnen met snoepjes!

Munten bewijzen Israëls geschiedenis

Archeologen graven naar oude dingen, zoals muntstukken. Dit doen ze ook bij Jeruzalem, op de Tempelberg. Laatst hebben ze vijf muntstukken gevonden. Heel zeldzaam!

Op de muntstukken staan de letters YHD, dus Yehud. Dit was de Aramese naam voor de provincie in het Eerste Perzische Rijk. Dit was ongeveer 300 jaar voordat Jezus geboren werd. Dat is dus ruim 2000 jaar geleden!

Volgens de archeologen behoren de gevonden munten tot de eerste munten gemaakt door Joden. Dit laat de terugkeer uit de Babylonische ballingschap zien.

De archeologische vondsten laten zien dat Israël lang geleden al bestond. Sommige mensen beweren dat Israël niet de waarheid heeft verteld over de geschiedenis, dat het land er vroeger niet was. Maar deze munten bewijzen het tegendeel!

Munten op de foto zijn niet de gevonden munten.

THEMA

DE SABBAT

WIST JE DAT...

...de sabbat wordt gezien als de bruid die iedere vrijdagavond door de bruidegom – Israël – wordt verwelkomd?

DE SABBAT: EEN 'APARTE' DAG

Jullie kennen allemaal vast de tien geboden uit het Oude Testament. Eén van die geboden gaat over de sabbat. In dit artikel lees je wat de betekenis en de uitvoering is van de sabbat. Al zijn er veel verschillende manieren waarop de sabbat wordt gehouden.

WIST JE DAT...

...heiligen betekent: “apart zetten” of “afzonderen”? Ook betekent het “tot je bestemming komen”.

WIST JE DAT...

...de sabbat een voorproefje is van de toekomstige wereld, van de eeuwigheid? In die tijd is er geen honger, pijn, ziekte of dood. Daarom probeert men tijdens sabbat ook niet over dit soort onderwerpen te praten.

WIST JE DAT...

...sabbat ook rust en vrijheid voor de dieren betekent? En zelfs voor het milieu dat op sabbat bevrijd wordt van de onderwerping aan de mens.

De sabbat, dat eigenlijk “ophouden” betekent, begint op vrijdagavond als de zon onder gaat en eindigt ongeveer 25 uur later, op zaterdagavond als er drie middelgrote sterren aan de hemel staan. De sabbat is een teken van het verbond tussen God en Zijn volk.

In het traditionele Jodendom wordt er absoluut niet gewerkt tijdens de sabbat. Daarom is er een goede voorbereiding nodig, waarbij gezorgd wordt dat het eten voor de sabbat wordt klaargemaakt.

Ulk voordat de sabbat begint, is er een heel belangrijk ritueel. De vrouw steekt twee sabbatskaarsen aan en zegt een zegenspreuk. Daarna vertrekt de man met zijn kinderen naar de synagoge, de vrouw blijft meestal thuis. Als de gezinsleden weer thuiskomen, wordt elk kind door de ouders gezegend door de handen op het hoofd van het kind te leggen en de priesterzegen uit Numeri 6 voor te lezen. Daarna begint de sabbatsmaaltijd.

Voor de maaltijd worden er allerlei liederen gezongen en wordt de zegen (kidoesj) uitgesproken over de overvolle beker wijn, naar aanleiding van Psalm 23: “..... mijn beker vloeit over.” Daarom wordt er op sabbat niet zuinig gedaan.

Op zaterdag wordt er een soort eindceremonie gehouden. Dit wordt de Hawdala genoemd. Hierbij wordt de sabbat vaarwel gezegd. Er worden zegeningen over een glas wijn uitgesproken. Ook wordt er een zegen uitgesproken over geurende kruiden in een busje. Iedereen ruikt aan de kruiden om met deze fijne geur als herinnering aan

GEDENK DE SABBAT

“Gedenk de sabbatdag, dat u die heiligt. Zes dagen zult u arbeiden en al uw werk doen, maar de zevende dag is de sabbat van de HEERE, uw God. Dan zult u geen enkel werk doen, u, noch uw zoon, noch uw dochter, noch uw dienaar, noch uw dienstmaats, noch uw vee, noch uw vreemdeling die binnen uw poorten is. Want in zes dagen heeft de HEERE de hemel en de aarde gemaakt, de zee, en al wat erin is, en Hij rustte op de zevende dag. Daarom zegende de HEERE de sabbatdag, en heiligde die.”

Dit is het gebod over de sabbat en staat in Exodus 20.

WIST JE DAT...

...de sabbat uiteindelijk te maken heeft met onze bestemming? Je stelt jezelf de vraag: gaat het om het hebben of om het zijn? De mens en de sabbat horen bij elkaar.

WIST JE DAT...

sabbat naast de rustdag, ook een dag van plezier is? Er is een rijk gevulde tafel, meer dan genoeg eten, de glans van kaarslicht, en het zingen van liederen.

WIST JE DAT...

...het eerste wat in de Thora heilig wordt genoemd, niet een voorwerp is, of een altaar, maar een dag? De sabbat is een stuk uit de tijd. In het scheppingsverhaal is de sabbat heiliging van het begrip Tijd.

CHALLE,

gevlochten brood voor de sabbat

Challe is een gevlochten brood gemaakt van eieren, wit meel, water en suiker. Dit brood wordt gegeten op de vooravond van sabbat en op sabbat zelf. In dit artikel kijken we naar de betekenis van dit sabbatsbrood.

Het woord 'challe' verwijst eigenlijk niet naar het woord 'brood'. Challe verwijst naar de portie brood die, in de dagen van de Joodse tempel, apart werd gezet en aan de hogepriester werd gegeven.

Tegenwoordig wordt bij het maken van de challe een kleine deeg apart genomen en ritueel verbrand, als offer.

Voor het bakken en na het kneden wordt er een gebed gezegd: "Gezegend bent U, God, onze God, Koning van de wereld, die ons heilig gemaakt heeft met Zijn geboden en ons opgedragen heeft challe te nemen."

Dit gebod staat beschreven in de Thora en was eigenlijk bedoeld om een soort salaris te garanderen voor de priesters in de tempel. Het is een ritueel dat je helpt te herinneren dat er altijd, in elke omstandigheid,

genoeg is om iets weg te geven aan mensen die het nodig hebben.

Challe is eigenlijk een feestbrood in de Joodse traditie. Toen witte bloem nog een luxeartikel was, werd het gereserveerd voor de rijken, of voor feestelijke gebeurtenissen.

Omdat de sabbat een wekelijkse vrije dag is, is het een feestelijke gebeurtenis.

Challe is eigenlijk een feestbrood in de Joodse traditie.

Op de sabbatstafel worden er twee challes gelegd. Dit herinnert aan het feit dat Israël in de woestijn op sabbat geen manna hoefde

te verzamelen. Op de dag ervoor kregen ze genoeg voor twee dagen.

De zegen wordt uitgesproken over de challes en de maaltijd begint. De challes worden gedoopt in zout en daarna gegeten. Dit symboliseert de offers die ook met zout werden ingewreven. De tafel is als een altaar. Zout is ook een teken van Gods eeuwige verbond.

Zelf challes maken?

Kijk snel op de volgende pagina!

Sabbatsrecept:

Challe

Je hebt net gelezen over het mooi geulochten sabbatsbrood: challe. Lijkt het jou ook leuk om dit brood eens te maken? Met deze aanwijzingen lukt het je vast! Dit recept is genoeg voor één grote of twee middelgrote challes.

Dit heb je nodig

- 1,5 zakje instant gist
- 350 ml warm water
- 25 + 95 gram kristalsuiker
  - 750 gram bloem
- 90 ml zonnebloemolie
  - 1 + 1 ei
  - 1 eetlepel zout
- Optioneel: maan- of sesamzaad

Zo maak je het

- ★ Doe de 25 gram suiker, het water en de gist in een kom. Laat dit ongeveer 10 minuten staan, totdat het begint te bubbelen.
- ★ Neem de helft van de bloem (dus 375 gram) en doe dat bij het gistmengsel in de kom. Meng het met een vork.
- ★ Neem de rest van de suiker (95 gram), doe het in de kom en meng opnieuw met de vork.
- ★ Kluts een ei, de olie en het zout eerst even in een kommetje en stop dit mengsel daarna bij het bloemmengsel in de kom. Meng dit alles goed met een vork of met je handen.
- ★ Voeg de rest van de bloem toe en meng tot een glad, elastisch deeg.
- ★ Leg een theedoek over de kom heen en laat het deeg 2-3 uur rijzen (of de hele nacht in de koelkast, maar laat het deeg de volgende dag dan eerst weer op kamertemperatuur komen voordat je verdergaat).
- ★ Kneed het deeg krachtig en verdeel het deeg in drie gelijke delen (als je twee kleinere challes maakt, verdeel je twee keer de helft van het deeg in drie gelijke delen). Verstuif een klein beetje bloem op het aanrecht en rol dan met je handen de gelijke delen uit tot strengen van ongeveer 30-40 centimeter lang.
- ★ Neem de drie strengen, duw het uiteinde op elkaar en vlecht het deeg tot een mooi brood. Leg een theedoek over het deeg en laat het nogmaals 40 minuten rijzen.
- ★ Verwarm de oven op 180 graden. Besmeer het deeg met een los geklutst ei en een beetje water of melk (en eventueel maan- of sesamzaadjes).
- ★ Bak het deeg in de verwarmde oven in 20-30 minuten (afhankelijk van de grootte) gaar en goudbruin. Klop op de onderkant (voorzichtig, heet!) om te controleren of het brood gaar is: als het hol klinkt, is het gaar.
- ★ Laat de challe afkoelen en smullen maar!

Bron: Culy Homemade

DE VROME KOE

Een vrome joodse man had eens een koe, die hem met ploegen hielp. Maar hij werd steeds armer, dus moest hij de koe aan een ongelouige man verkopen.

De ongelouige man ploegde zes werkdagen met de koe. Maar toen hij haar op sabbat naar de akker bracht om met haar te ploegen, ging zij op de grond liggen en wilde niet meer werken. Hij liep op haar af en sloeg haar, maar zij bewoog zich niet van haar plek.

Toen de man dit zag, ging hij naar de vrome joodse man en zei tegen hem: "Kom mee en neem je koe terug. Zes dagen heb ik met haar gewerkt. Op sabbat ging ik weer met haar naar het veld, maar zij ging op de grond liggen. Zij weigert welke arbeid dan ook te verrichten. Hoezeer ik haar ook sloeg, zij kwam niet van haar plaats."

Toen de man dit vertelde, begreep de jood waarom de koe niet wilde werken: omdat zij gewend was op sabbat te rusten. Toen zei de jood tegen de man: "Kom mee, ik zal haar op laten staan en zij zal voor je ploegen."

gen." Toen zij bij de koe aangekomen waren, fluisterde hij haar in het oor: "O koe, beste koe! Zolang je in mijn bezit was, kon je op sabbat rusten. Maar ik ben arm geworden en ik moest je aan deze niet-jood verkopen. Ik vraag je daarom, sta op en doe wat je meester van je vraagt."

Onmiddellijk stond de koe op en was nu bereid om te werken. Toen zei de ongelouige man tegen de jood: "Ik zal je niet met rust laten tot jij mij verteld hebt, wat je met haar hebt gedaan en wat je haar in het oor hebt gefluisterd. Heb je haar soms betoverd?" En de vrome joodse man vertelde hem wat hij had gezegd.

Toen de man dit hoorde, schrok hij en hij dacht erover na. "Dit schepsel, dat niet kan spreken en niet kan denken, kent zijn Schepper. Moet dan niet ook ik, die God naar Zijn evenbeeld heeft geschapen en verstand heeft gegeven, mijn Schepper erkennen?"

Vanaf toen begon de man de Thora te bestuderen en kreeg hij een nieuwe naam: Jochanan Koezoon.

uit de
Bijbel

De sabbat als een trouwring

Waarom geven mensen die trouwen elkaar vaak een ring? In veel landen en culturen is dat een bekend gebruik. Ze doen dat als ze elkaar trouw beloven.

De ring is rond en is een teken. Hij zegt eigenlijk: ik wil me voor altijd houden aan wat ik je heb beloofd. Jij hoort bij mij!

Eigenlijk is de sabbat voor het Joodse volk ook zo'n teken. De HEERE God zegt tegen Zijn volk: Ik wil dat jullie op de zevende dag rusten van al je werk. En dat moeten jullie doen omdat ik wil dat mensen weten dat ik de HEERE ben die jullie apart heeft gezet. Als teken daarvan moeten jullie als volk de sabbat houden. Het is een teken van trouw.

Op de sabbat (Shabbát in het Hebreeuws) werkt het Joodse volk niet, maar dat niet alleen, niemand wil op die dag iets nieuws scheppen. Geen licht, geen vuur, geen tekening, geen brief... Op die dag wil het Joodse volk zeggen: HEERE God, U hebt alles goed gemaakt in het

"U dan, spreek tot de Israëlieten en zeg: U moet zeker Mijn sabbatten in acht nemen, want dat is een teken tussen Mij en u, al uw generaties door, zodat men weet dat Ik de HEERE ben, Die u heiligt." (Exodus 31: 12, 13)

begin toen U de aarde schiep, en wij geloven dat wij dat op deze dag niet nóg beter hoeven te maken.

Als je de tien geboden naast elkaar ziet, vijf geboden op de eerste stenen tafel en vijf geboden op de andere, dan zie je dat het gebod 'Gedenk de Sabbatdag' staat naast het negende gebod: 'Gij zult geen vals getuigenis spreken'. Israël zegt dat die twee geboden iets met elkaar te maken hebben.

Het Joodse volk zegt: als wij gaan werken en scheppen op de sabbat, dan doen we net of de HEERE God het in het begin niet goed genoeg gemaakt heeft en daarmee leggen we eigenlijk een vals getuigenis af. Dan liegen we over wat de HEERE God heeft gedaan. Daarom geeft Israël de HEERE God de eer als ze op de sabbat niet werkt, en niet iets moois of nieuws maakt.

De sabbat is een teken – net als een ring – van trouw: Het is de HEERE God die voor ons zorgt. Hij heeft ons lief en is **trouw**. Wij kunnen Hem **vertrouwen**.

Hoe vieren orthodoxe en liberale joden

DE SABBAT?

Niet alle joden vieren op dezelfde manier sabbat. Liberale joden houden zich minder streng aan de regels en wetten uit de Thora dan orthodoxe joden. Een paar belangrijke verschillen worden in dit artikel genoemd.

Orthodoxe sabbat

Voor dat de sabbat op vrijdagavond begonnen is, wordt de sabbatsmaaltijd klaargemaakt. Na zonsondergang is er eerst een sabbatsdienst in de synagoge en daarna is er de sabbatsmaaltijd. Ook op zaterdagmorgen is er een sabbatsdienst, vaak duurt die dienst twee tot drie uur. In totaal worden er in de synagoge 22 diensten gehouden door de hele week.

Orthodoxe joden fietsen niet en rijden geen auto op sabbat. Ook mogen ze maar een bepaald aantal stappen zetten. De synagoge moet dus niet zo ver weg zijn van huis, anders kunnen ze er niet komen. Verder mogen orthodoxe joden niet elektriciteit bedienen (bijvoorbeeld

een lamp aanzetten), koken, kleding wassen, schrijven, muziek maken of buitenshuis een voorwerp in hun handen of zakken dragen. Sommige orthodoxe joden dragen daarom geen identiteitskaart met zich mee. Orthodoxe joden willen zo goed mogelijk de voorschriften van de sabbat naleven, omdat God die heeft voorgeschreven in de Thora.

Liberale sabbat

Liberale joden houden zich minder vast aan tradities en vieren de sabbat dus op hele verschillende manieren. Liberale joden bereiden ook de sabbatsmaaltijd voordat de sabbat begint. Daarna, als de sabbat na zonsondergang begonnen is, gaan ze naar de vrijdagavonddienst en houden ze de sabbatsmaaltijd. In tegenstelling tot orthodoxe joden gaan niet alle liberale

joden naar de dienst op zaterdagmorgen. In een liberaal-joodse synagoge wordt vaak maar één dienst per week gehouden: de vrijdagavonddienst.

Liberale joden mogen, net zoals orthodoxe joden, geen betaalde arbeid doen. Ze mogen dus niet naar hun werk gaan. Ze geloven dat ze wel auto mogen rijden en ook dat ze iets in hun handen mogen dragen. Ze kunnen daardoor verder van de synagoge afwonen en ze kunnen ook dingen met zich meedragen.

WIST JE DAT...

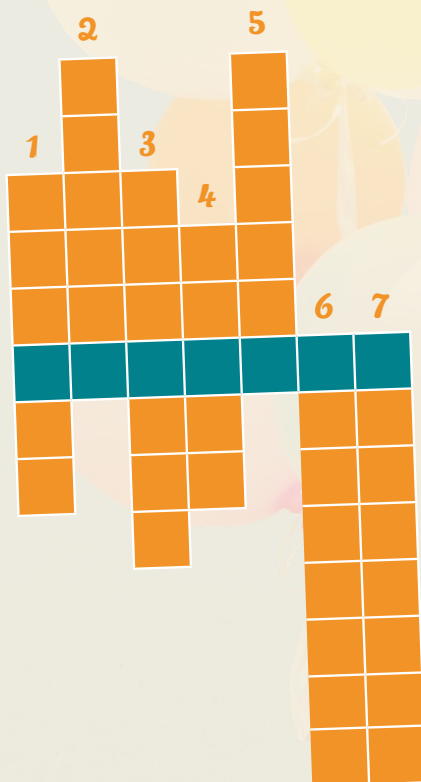
In orthodox-joodse hotels op sabbat de lift op elke verdieping automatisch stopt? Dan hoeft niemand op het lichtknopje te drukken.

PUZZEL & PRET

1. Wat is de Hebreeuwse naam voor het Loofhuttenfeest?
2. In welk Bijbelboek staat de priesterzegen?
3. Hoe heet de eindceremonie van de sabbat?
4. Waarvan is de sabbat een teken? Van Gods ...
5. Wat is de naam van het sabbatsbrood?
6. Waar houden joden hun diensten?
7. Wat is de voornaam van meneer Koezoon?

Alle antwoorden van de puzzel staan in deze Tou!. Wanneer je de antwoorden goed hebt ingevuld, staat er in de gekleurde rij een Hebreeuws woord dat te maken heeft met het thema van deze Tou!. **Stuur je antwoord voor 1 november 2018 naar info@touclub.nl**, dan maak je kans op een prijs. Vergeet niet je naam, leeftijd en adres te vermelden!

JOODSE WIJSHEID

Vriendelijke woorden
kosten weinig, maar
bereiken veel.

Meer weten?

Wil je lid worden van de Tou!Club? Wil je meer weten over AcTou! voor Aleh? Lijkt het jou leuk om in jouw klas een les te krijgen over het jodendom? Of wil je iets vragen? Je kan de Tou!Club op veel manieren bereiken. Of volg ons op sociale media!

Lid worden?

Ga naar touclub.nl
info@touclub.nl

 /jijbentou

 @jijbentou